

Förändras de finska dryckesvanorna?

På jakt efter en kulturell ansats

I nom finsk sociologi har alkoholforskning-
En fungerat som ett dubbelriktat fönster (Sulkunen 1997). Å ena sidan har man via alkoholen analyserat samhället som ett socialt strukturerat universum och fäst uppmärksamheten vid hur alkoholbruket återspeglar finländarnas förhållande till varandra, till sina familjeroller, till sina fritidsaktiviteter och till sitt arbete. Alkoholen har då ritat en miniatyrbild av samhället och dess struktur och kultur, och av de förändringar som sker (jfr Peltonen 1999, 131–133). Å andra sidan har man analyserat alkoholen utgående från olika historiska och jämförande samhällsteorier, varvid de alkoholrelaterade fenomenen har erbjudit empiriskt material som kunnat pröva de olika teoriernas förklaringskraft. Man har alltså betraktat både världen genom flaskan och flaskan genom världen.

Den långvariga finska traditionen med forskning kring dryckesvanor är ett uttrycksfullt exempel på denna alkoholens roll som ett dubbelriktat fönster. Man har genom att studera dryckesmönstren dels försökt kartlägga finskhetens kärna under olika tidsperioder,

Artikeln har tidigare publicerats på finska i *Sociologia* 1/2005

ABSTRACT

C. Tigerstedt & J. Törrönen:

Are Finnish drinking habits changing? In search of a cultural approach

Finnish drinking habits have changed drastically during the past few decades. Studies on drinking habits, however, consistently seem to come to the conclusion that in Finland, drinking patterns are still traditional, national, and unitary. Such conclusions rely on the notion of cultural lag and are based on stereotypical dichotomies between traditional and modern, and Finnish and European drinking habits. The article shows that analyses of drinking habits tend not to problematise the concept of habit. It is mostly used to refer to the most stereotypical kind of drinking behaviour, namely intoxication-oriented drinking, while other patterns tend to be overshadowed. The studies, which are most often based on survey data, also give little attention to the meanings the actors attribute to their drinking. For a more sensitive analysis, the article outlines a cultural model of drinking habits, which is then adapted to the analysis of the results of both statistical and qualitative studies on drinking habits carried out during the past three-four decades. The analysis shows that it would be vital, firstly, to carry out time series analyses on the epidemiological data, which would test the assumptions of the unitary nature of drinking habits on the one hand, and chart their variability on the other. Secondly, there

is a need for efforts to reconcile the contradictory findings of epidemiological and qualitative studies. And thirdly, research on drinking habits should shift its focus towards the situational variability of drinking.

■ KEYWORDS

drinking habits, culture, self-expression, regulation, situationality

dels testat vilka teorier som bäst kan förklara ett samhälle i snabb förändring.

Den fråga som dominerat undersökningarna är följande: har de genomgripande förändringarna i den finländska samhällsstrukturen och levnadsförhållandena moderniserat dryckesvanorna eller har de djupt rotade vanorna fortgått? Vilken modell är alltså bäst när det gäller att förklara dynamiken i det finska drickandet: teorierna om modernisering eller teorin om kulturell eftersläpning? Den frågan har upprepade gånger besvarats med att eftersläpningsteorin har större förklaringskraft. Man har alltså ansett att dryckesvanornas innersta kärna har bevarats oförändrad, trots den snabba urbaniseringen, kvinnornas inträde i arbetslivet och den mångdubblade alkoholkonsumtionen.

Vi har på de följande sidorna för avsikt att testa denna seglivade uppfattning genom att analysera resultaten i kvantitativa och kvalitativa undersökningar som gjorts om dryckesvanorna under de senaste 30–40 åren. Vi anser att man, för att kunna analysera de förändringar som skett i dryckesvanorna, måste beakta att det tillkommit nya faktorer och nyanser. Vi har därför utvecklat en begreppsapparat där vi särskiljer tre aspekter i hur dryckesvanorna utvecklas. För det första ger de dryckesvanor som vuxit fram i social växelverkan samfundets medlemmar en möjlighet att uttrycka sig själva på ett kulturellt begripligt sätt. För det andra har det vuxit fram många formella och informella normer och tekniker som reglerar drickandet, och detta främst för att en hög alkoholkonsumtion påverkar medvetandet och förorsakar skador i organismen. För det tredje kan dryckesvanorna bevara sin förmåga att gestalta beteende och handlande enbart om de visar sig fungera i vardagslivets sociala situationer. Det innebär att dryckesvanorna i praktiken är stadda i ständig förändring, både i tid och i rum. Vi kallar vår ansats för en kulturell modell för analys av dryckesvanor.

Vi börjar vår analys med att problematisera de centrala slutsatserna i kvantitativa surveyundersökningar som gjorts om finländarnas dryckesvanor. Därefter presenterar vi den tredimensionella kulturella modellen. Vi analyserar befintliga forskningsdata om dryckesvanorna ur tre olika perspektiv: för det första som ett sätt att uttrycka sig själv, för det andra ur ett regleringsperspektiv och för det tredje utgående från drickandets situationsbundenhet. Vi strävar efter att öppna

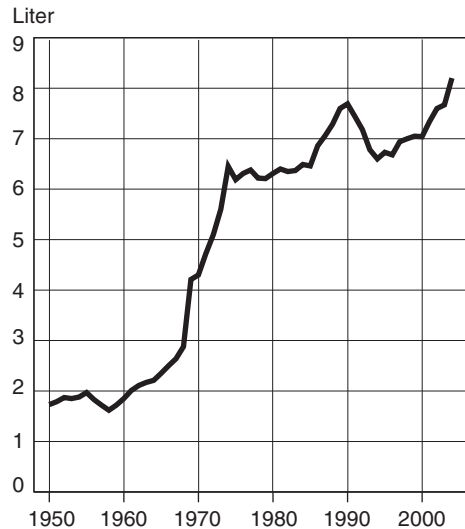
nya perspektiv, hitta nya frågeställningar och röja nya vägar genom att identifiera brister och motstridigheter i den existerande forskningen kring dryckesvanorna.

Starka förklaringar

Mellan åren 1950 och 2004 ökade finländarnas registrerade alkoholkonsumtion från 1,7 liter till 8,2 liter 100-procentig alkohol per invånare. Den största förändringen skedde 1960–1974, och i motsats till situationen i flera andra europeiska länder har den ökande eller jämna trenden varit så gott som obruten under hela efterkrigstiden (figur 1). År 2000 drack de finska männen i genomsnitt två gånger mer än år 1968. Kvinnornas konsumtion hade i sin tur femdubblats.

Daglig konsumtion av alkohol är fortfarande ovanlig i Finland. Däremot har det blivit mycket vanligare att dricka flera dagar i veckan, jämfört med situationen en generation tidigare. År 1968 drack var femte finländsk man i åldern 15–69 minst två dagar i veckan. År 2000 översteg den andelen redan en tredjedel. Under samma tidsperiod ökade andelen kvinnor som dricker alkohol minst *en* dag i veckan från en knapp tiondedel till en tredjedel. Trots detta är alkoholkonsumtionen fortfarande mycket koncentrerad till veckosluten.

I de finska dryckesvaneundersökningarna ber man svararna bedöma hur ofta de druckit alkohol "så att man kände sig ordentligt berusad". År 1968 uppgav en av tio kvinnor att de gör så åtminstone en gång *per år*. År 2000 hade andelen stigit till hälften. Av männen hade 14 procent år 1968 minst en gång *per månad* druckit så att man kände sig ordentligt berusad. År 1984 hade andelen fördubblats, men därefter har det inte skett någon förändring.

Källa: Stakes

Figur 1. Den registrerade konsumtionen av alkoholdrycker, i 100 % alkohol per capita, åren 1950–2004.

Dessa siffror (se Metso m.fl. 2002; Alkoholprogrammet 2004) visar att de finska dryckesvanorna har genomgått betydande förändringar. Trots det har man i de flesta undersökningar ändå dragit slutsatsen att drickandet till sin karaktär fortfarande är traditionellt, nationellt och homogent. Denna motstridighet är förknippad med två frågor som bägge dominerat diskussionen om de finska dryckesvanorna.

För det första är diskussionen fortfarande mycket starkt fokuserad på den berusningsorientering som hör till drickandet (Mustonen m.fl. 2001). Denna "fylleinriktade dryckeskultur" har betraktats som ett nationellt särdrag, som ett specifikt *finskt sätt att dricka*. Det går ut på att man dricker relativt sällan, i huvudsak under veckosluten och i samband med fester, men då man dricker dricker man ordentligt. Under nästan hela efterkrigstiden har detta nationella särdrag definierats i förhållande

till en annan föreställning, dvs. till ett modernt, civiliserat eller europeiskt sätt att dricka. Det kännetecknas av ett måttfullt och diskret drickande som sker under vardagar och i samband med måltider. För det andra har man frågat sig om de finländska dryckesvanorna förändras eller inte.

Dessa två teman har varit utmärkande inte bara för den expertdiskurs som stöder sig på den långa traditionen av surveyundersökningar utan också för den allmänna debatten. Och det är precis samma dimensioner – dvs. de finska vs de europeiska dryckesvanorna respektive drickandets föränderlighet vs oföränderlighet – som oupphörligt präglar också det som skrivs och diskuteras i medierna, låt vara att det sker i omvänd form. Medan *forskarna* under de senaste åren haft för vana att betona dryckesmönstrens oföränderlighet, med andra ord deras kulturella djup, har *journalisterna* ställt sina förhoppningar till framväxten av mera problemfria och taktfulla dryckesvanor (Törrönen 2003a). Vi hävdar att en allmän och diffus diskurs av det här slaget på ett problematiskt sätt blandar ihop forskning och offentlig debatt, och kanske försvårar en analytisk diskussion om hur dryckesvanorna utvecklas.

I det följande ger vi några exempel på hur dessa två teman framträder i de slutsatser man kommit till i några nyckelartiklar som behandlar dryckesvanorna. Vi avgränsar analysen till åren 1968–2000. Under den perioden undersöktes 15–69-åriga finländares dryckesvanor regelbundet vart åttonde år (och dessutom år 1969).

1) De två första datamaterialen samlades in dels före den omfattande liberaliseringen av alkohollagen (1968), dels efter att lagen hade trätt i kraft (1969). En analys av de förändringar som hade skett under ett

år visade att de gamla dryckesvanorna endast i begränsad utsträckning hade förändrats, samtidigt som antalet nya situationer där man konsumerade mellanöl hade ökat betydligt (Simpura 1978, 240–241; Mäkelä 1975).

2) Då Simpura (1978) jämförde materialet från 1976 med tidigare data utgick han från tanken att gamla dryckesvanor kan förändras på två sätt. De kan antingen ersättas av nya, t.ex. så att den konsumerade mängden eller dryckesfrekvensen förändras, eller så kan nya dryckesvanor utvecklas vid sidan av, eller i tillägg till, de tidigare. Den förstnämnda typen av förändring brukar kallas *substitution*, den senare *addition* (Mäkelä 1975, 350–353). Simpura konstaterade att ”bägge mekanismerna har medverkat till att omforma de finländska dryckesvanorna, även om merparten av förändringarna skett i form av en kvantitativ förstärkning av de tidigare vanorna”. Det betyder att ”den ambivalenta ... [finländska – CT & JT] alkoholkulturens rötter [som underblåser såväl starkt avståndstagande som idealiserande attityder gentemot berusning – CT & JT] är både djupa och livskraftiga. De har också med framgång överlevt den våg av frisinne som kulminerade i samband med reformen av alkohollagen och den nya mellanöslagen år 1969.” (Simpura 1978, 242–243.)

3) En jämförelse av materialet från år 1984 med motsvarande från åren 1968, 1969 och 1976 visade följande: ”det har blivit vanligare att berusa sig, de olika [dryckes]situationernas karaktär förefaller inte att diskriminera mellan olika sätt att motivera alkoholbruket [dvs. de olika sätten att konsumera alkohol är inte situationsbundna – CT & JT], alkohol konsumeras inte i samband med måltider och

yttre orsaker framhävs i regleringen av alkoholbruket. Man förhåller sig fortfarande endimensionellt till alkoholen.” (Simpura & Partanen 1985, 217.) I det tidigare exemplet utgjorde substitution och addition det centrala begreppsparet, medan man nu gestaltar förändringarna genom att tala om det *traditionella* vs det *instrumentella* eller *urbana* drickandet. Det förra innebär att drickandet uppfattas som ett mål i sig, medan det senare innebär att drickandet betraktas som en del av annan verksamhet.

4) Materialet från år 1992 ger inte heller någon anledning att byta grunduppfattningen ifråga om dryckesvanorna: ”trots att förhållandena i övrigt har förändrats, har de särdrag i våra dryckesvanor man betraktar som traditionella bevarat sin position i ett kvartssekel, medan de egenskaper man betraktar som moderna har utvecklats mycket långsamt” (Simpura & Partanen 1997, 266–267). Här ställer man mot varandra det *traditionella* och det *moderna*, och talar för säkerhets skull om drag man ”betraktar” som traditionella respektive moderna, för att det skall bli klart att dikotomin inte är någon ren forskarkonstruktion utan snarare en ”kulturell stereotyp” (a.a., 257). Trots det används denna tudelning som det centrala analytiska redskapet i rapporteringen. Sålunda höll t.ex. kvinnornas dryckesvanor enligt datamaterialet på att utvecklas i mera traditionell riktning: ”Antalet fyllor har både bland män och kvinnor ökat snabbare än antalet gånger man dricker små mängder, och det såväl i början som i slutet av veckan. Tendensen är nog snarare ett uttryck för den traditionella alkoholkulturens seghet än för att det skulle växa fram några nya dryckesvanor.” (Paakkanen 1994, 173.)

5) Slutligen visar en analys av data från år 2000 att det skett många små förändringar: en minskad andel nyktra, en generell minskning av dryckesfrekvensen, en minskad konsumtion av öl som måltidsdryck och en viss ökning av vinkonsumtionen i samband med måltider inom de äldre åldersgrupperna (!). Den centrala slutsatsen var emellertid ändå att ”förändringarna i alkoholbruket varit blygsamma, trots att det skett både många och genomgripande förändringar i alkoholförhållandena och i det finländska samhället. Liberaliseringen av alkohollagstiftningen har inte medfört någon ökning av dryckesfrekvensen, någon större ökning av drickandet i samband med måltider eller någon minskning av det berusningsorienterade drickandet. Den finska dryckeskulturen verkar inte att förändras i mer ’uropeisk’ riktning.” (Mustonen m.fl. 2001, 275.) Dryckesvanorna gestaltas här av begreppsparet *finsk* vs *uropeisk*. Det är tydligt att skribenterna är medvetna om att dikotomin bygger på en stark, och kanske rentav missvisande, föreställning eftersom de på ett annat ställe konstaterar att det europeiska sättet att dricka är en ”kulturell schablon” som ”inte nödvändigtvis beskriver den sociala verkligheten”. Författarna betonar i det sammanhanget att denna föreställning om ett europeiskt dryckesmönster förekommer ”i *tidningspressens ledartexter*, där man talar för en liberalisering av alkoholpolitiken” (a.a., 265, 266, kursiveringen vår; se Torrönen 2003a).

Betydelser, vanor och aktörens perspektiv

Ovannämnda slutsatser angående dryckesvanorna talar alla för att det existerar en specifikt finsk alkoholkultur, som är

både seglivad och svår att manipulera. Även om de begrepp man använder växlar från ett årtionde till ett annat är förklaringsarna i huvudsak desamma. Det är inte bara själva föreställningen om hur man dricker som stampar på stället. Också sätet att förklara dryckesvanorna stagnerar och tunnas ut på innehåll. Till slut har man en känsla av att den vetenskapliga diskursens begrepp har förflyktigats till en skara stereotypier hämtade ur vardagsjournalistiken. Men trots denna seglivade föreställning har dryckesvanorna ändå hela tiden varit stadda i rörelse, vilket de statistiska uppgifter som presenterades i samband med figur 1 visar.

Denna paradox vittnar om att de förklaringsmodeller man använder missar någonting väsentligt. Vi tycker oss urskilja tre problematiska punkter:

För det första utgår man i sina slutsatser från att relationen mellan dels konsumerade alkoholmängder och dryckesfrekvens, dels dryckesvanorna och deras kulturella betydelser varit *densamma* från decennium till decennium. Detta samma är liktydigt med de "finska dryckesvanorna". Man utgår alltså ifrån att den stora alkoholkonsumtionen under veckosluten har samma innebörd som för 30 år sedan, vilket skulle bevisa att det finska drickandet fortfarande styrs av samma styvnackade och traditionella kulturella modell.

För det andra ger slutsatserna ingen fingervisning om vad man egentligen avser med *vanor*. De antyder emellertid att det bara är en del av drickandet som representerar de egentliga dryckesvanorna, dvs. endast deras seglivade och kulturellt hårda kärna. Den kännetecknas av att drickandet är berusningsorienterat och av att alkoholkonsumtion sällan kombineras med

måltider. Jämfört med detta kärnbeteende betraktas de övriga formerna av drickande enbart som krusningar på ytan. Den slutsatsen drar man ju lätt, oberoende vilken av de ovan nämnda dikotomierna man har som utgångspunkt. De bygger ju på att man ur forskningsresultaten har vaskat fram det faktum att en ökad alkoholkonsumtion tenderar att förstärka de traditionella (och problematiska) dryckesvanorna, i stället för att ersätta dem med modernare (och mindre problematiska) dito. Då kärnan inte förändras tycks ingenting förändras.

Man kunde emellertid vidga perspektivet. Vissa beteendemönster har faktiskt en benägenhet att mycket länge bevaras oförändrade inom en kultur (vanor, konventioner, rutiner) eller åtminstone inom vissa sociala skikt. Andra beteendemönster är flyktigare (mode, trender, stilar). Då man undersöker dryckesvanorna borde man därför närmare fundera på vilka typer av beteenden som kan kallas *vanor*, och i vilka situationer. Och omvänt: eftersom modets växlingar också innehåller annat än intetsägande ytlighet borde man fråga sig när man kan hävda att ett trendigt beteende har blivit en vana (se Heiskala 2000, 59–61). Dessutom kan vanornas kulturella plats och betydelse variera i olika sammanhang.

För det tredje har man i dryckesvaneforskningen skäl att fästa uppmärksamhet vid *aktörens perspektiv och sätt att ge olika fenomen en mening*. Den absoluta merparten av forskningen på området bygger på riksomfattande eller åtminstone befolkningsbaserade surveymaterial, inom ramen för den s.k. epidemiologiska forskningstraditionen (Room 1993). De grundläggande elementen i denna tradition utgörs av (a) mängden konsumerad alkohol,

(b) dryckesfrekvensen, (c) förhållandet mellan alkoholkonsumenter och nyktra, (d) riskkonsumtionen, (e) dryckestillfällenas karaktär samt (f) den typ av dryck man konsumerar (se Simpura & Karlsson 2001, 12–15).

De förändringar som skett i de konsumerade mängderna, i dryckesfrekvensen och i typen av drycker ger nog en mångsidig bild av hur drickandet antagit speciella mönster (jfr engelskans *drinking patterns*). Däremot kan dessa förskjutningar inte ensamma förklara de förändringar som har skett i dryckesvanorna. De statistiska uppgifterna om de sociala dryckestillfällena tränger t.ex. inte djupare in på aktörens egen kunskap om dessa situationer. Om vi alls vill ta begreppet dryckesvana på allvar måste vi inom forskningen tränga djupare in i analysen av drickandets betydelser och vanor i det vardagliga livet, i olika sociala situationer och inom kulturen generellt. Ett sätt är att komplettera enkätundersökningarna med kvalitativa undersökningar.

Dessa tre kommentarer aktualiserar en diskussion om hur man kunde göra forskningen kring de förändrade dryckesvanorna mera sensitiv. Vi föreslår att man begreppsliggör dryckesvanorna så att definitionen också får tag i "profaniseringen" (*habituality*) i det sätt på vilket man genom drickandet uttrycker sitt eget jag. Det innebär att definitionen bör innefatta aktörernas sätt att ange betydelser, inbegripa drickandets normativa aspekter och vara känslig för drickandets situationsbundenhet.

En kulturell modell för drickandet

Som begrepp är termen dryckesvana förknippad med vane- och rutinmässigt be-

teende. Vanemässighet är emellertid inte detsamma som mekanisk upprepning. Det vanemässiga beteendet bygger ju inte enbart på att man imiterar tidigare generationer eller att man rutinmässigt upprepar existerande vanor utan inbegriper också innovativa och kreativa aspekter som i allmänhet – om än långsamt – förändrar vanorna. En förändring är oundviklig redan av den anledningen att människan inte fungerar i ett vakuum utan i växelverkan med en omgivning som hela tiden förändras (Crossley 2001).

Vi utgår ifrån att dryckesvanorna i det mellanmännsliga umgänget kristalliseras i form av kulturella modeller, i vilka man analytiskt kan särskilja tre olika aspekter (Törrönen 2003b). Dryckesvanorna ger för det första i egenskap av kulturella modeller ett redskap för aktören att *uttrycka sig själv* på ett socialt begripligt sätt. Aktören kan med hjälp av de rådande dryckesvanorna uttrycka motiven och incitamenten för sitt handlande samt kommentera den omgivande världen och dess värderingar. För det andra är alkoholen ett rusmedel, som kan ge upphov till såväl glädje och välbefinnande som elände och illamående, vilket medfört att drickandet har börjat *regleras* både informellt och formellt. För det tredje grundar sig den kraft de kulturella modellerna har när det gäller att motivera och reglera det sociala beteendet på att de visar sig vara nyttiga i olika sociala *situationer*.

Om man inte med hjälp av en bestämd kulturell modell kan uttrycka sig så att omgivningen förstår det meningsfulla i ens handlande förlorar modellen sin verkan. Därför måste de kulturella modellerna hela tiden förnyas, vilket för dryckesvanornas del innebär att man kan förvänta

sig en viss tids-, plats- och situationsbunden variation.

En sådan definition av begreppet dryckesvana beaktar det sätt på vilket dryckesmönstret är beroende av aktörens perspektiv, av de sociala strukturer och politiska ambitioner som reglerar drickandet samt av konsumenternas vardagsbeteende. Den överskrider också den etablerade gränsen mellan forskning kring dryckesvanor å ena sidan och forskning kring alkoholpolitik å den andra. Det här genom att integrera en granskning av formella och informella kontrollåtgärder i analysen av hur dryckesvanorna utvecklas.

Vår definition har influerats av Pierre Bourdieus *habitus*-begrepp (Heiskala 2000, 179). För Bourdieu innebär *habitus* en internaliserad benägenhet att bete sig på ett bestämt sätt som består av för den enskilda aktören karaktäristiska kategoriseringar, gestaltningsmönster och kompetenser (Bourdieu 1984, 466). Å ena sidan uttrycker ens *habitus* de förmågor och kompetenser man i egenskap av subjekt har internaliserat och som gör det möjligt för en att uttrycka sig själv. Ur den synvinkeln är *habitus* en ”strukturerande struktur”, som styr subjektets handlande inifrån. Då subjektet växer in i en bestämd kultur erhåller det förmågor och kompetenser med vars hjälp det spontant kan dra slutsatser om sin omgivning, uttrycka sig själv inför andra och handla på ett sätt som är begripligt för omgivningen (Crossley 2001, 91–119). Å andra sidan kan man i en persons *habitus* urskilja de sociala strukturer och den vardagliga praxis som under livets gång har ristats in i subjektet, varvid *habitus* hänförs sig till begreppet ”strukturerad struktur”. Man betraktar då *habitus* som en kraft som styr subjektets

strävanden utifrån. Dessutom kan man i *habitus* urskilja en tredje aspekt, som har att göra med att sättet att uttrycka sig själv och de olika regleringsmekanismerna om-sätts i praktiken i specifika situationer och kontexter (hos Bourdieu på olika fält), eller i form av situationsspecifikt beteende (jfr Giddens 1984).

Förutom de intryck vi tagit av Bourdieu förhåller vi oss kritiskt till hans *habitus*-begrepp. För det första uppfattar vi inte detta att man uttrycker sig själv enbart som en strategisk konkurrens om makt. Det är uppenbart att drickandet kan vara en integrerad del av kampen inom näringslivet, politiken eller marknadsföringen av det egna jaget. Men utöver det kan alkoholbruket också bygga på andra former av självuttryck, såsom skådespeleri, lek, härjande, sällskaplighet, delande av gemensamma känslor, avslappning, grälsjuka etc. Dessa olika sätt att uttrycka sig själv kan inte sammanfattas i Bourdieus metafor om självuttrycket som en ”fältstrid” (jfr Heiskala 2000, 183–184). För det andra är vi noga med att till skillnad från Bourdieu inte i sista hand reducera regleringen till en klassfråga. Vi anser att det finns också andra faktorer som påverkar dryckesvanornas utformning, såsom könsuppdelningen, etniska skillnader, regionala skillnader, olika konsumtionsmönster och den offentliga sektorns kontrollsträvanden etc. Drickandet påverkas av flera olika strukturer snarare än av en enda ”dominant struktur”, som skulle eliminera eller överglänsa alla övriga regleringsmekanismer.

I det följande analyserar vi dessa tre olika aspekter av dryckesvanorna, med beaktande av hur och i vilket avseende dessa vanor har förändrats från 1950-talet och fram till i dag. Vi frågar oss först vad

forskningen kan berätta om finländarnas dryckesvanor; kan man t.ex. urskilja några kvalitativa förändringar, sett ur självuttryckandets perspektiv? Därefter belyser vi sambanden mellan dryckesvanorna och de olika regleringsmekanismerna. Vi analyserar på vilket sätt dessa samband varit antingen direkta eller indirekta, och om de varierat över tid. Slutligen frågar vi oss om det skett förändringar över tid ifråga om typiska dryckessituationer och situations-specifik reglering. Som utgångspunkt har vi data från både kvantitativa och kvalitativa undersökningar.

Dryckesvanor, att uttrycka sig själv och socialitet

En allmän överblick över den finländska forskningen kring dryckesvanor visar att drickandets inre motiv har analyserats bl.a. utgående från klass, kön, utbildning, etnicitet och ålder. Undersökningarna visar att drickandets särdrag, liksom även de betydelser man ger sitt drickande, har varierat mellan olika befolkningsgrupper.

Drickandet hörde exempelvis på 1950-talet till männens värld, medan kvinnorna förhöll sig mer eller mindre avvisande (Paakkanen 1994, 229). Sedan 1960-talet har mäns och kvinnors alkoholvärldar emellertid närmats sig varandra (Paakkanen 1995; se även Järvinen & Ólafsdóttir 1989). Kvinnornas alkoholkonsumtion har ökat avsevärt och deras attityder till både det egna och andras drickande har blivit betydligt positivare. Skillnaderna har dock inte helt försvunnit: kvinnorna dricker fortfarande mer sällan och klart mindre per gång än männen, samtidigt som deras attityd till drickandet är strängare (Paakkanen 1995, 229).

Att de finländska männens och kvinnor-

nas alkoholvärldar har närmats sig varandra illustrerar det faktum att drickandet inte på ett endimensionellt sätt definieras av en essentiell faktor såsom kön. Det är snarare så att dryckesvanorna i egenskap av kulturella modeller karaktäriseras av social återanvändning. Undersökningarna visar att det berusningsorienterade drickandet kan bli en vana för kvinnor precis som för män och för tjejer precis som för killar, för medelklassen precis som för arbetarklassen och för samer precis som för finnar (jfr Partanen 1992, 381–382). Ännu på 1950-talet trodde man allmänt att det berusningsorienterade drickandet är ett särdrag som karaktäriserar i första hand allmogen och arbetarbefolkningen. Senare decennier har emellertid visat att fylleinriktningen förenar finländska män över klassgränserna (t.ex. Paakkanen 1983; Kortteinen & Elovainio 2003). Under den senaste tiden har också tjejerna i Finland anammat berusningsorienterade vanor. Tjejernas drickande ökade under 1980-talet, och i början av 1990-talet hade de 14-åriga tjejerna distanserat sina jämnåriga killar ifråga om både berusningsorientering och dryckesfrekvens (Rimpelä m.fl. 2003, 27–31).

Det berusningsorienterade drickandet har därmed spridit sig till nästan samtliga befolkningsgrupper i Finland. Men är fyl-lan fortfarande densamma? Betyder den faktiskt samma sak för samtliga grupper, generationer och för båda könen?

Den finska bondens fylla präglades under den svenska och ryska tiden av trots mot övermakten, auktoriteter och andra herrar (Viikari 1980). Virtanen (1982, 14–15) beskriver hur bonden i sitt dagliga slit tvingades underkasta sig maktthavarnas godtycke och diktat. Det gjorde att bonden med sin

fylla snarare motsatte sig "tvångsväldet" än eftersträvade frihet och gemenskap, vilket gjorde att fyllan som uttrycksmedel fick en skrämig och våldsam karaktär. Finlands mycket snabba omvandling från ett jordbrukssamhälle till ett industri- och servicesamhälle innebar heller ingen lättnad i den "förortifierade" befolkningens känsla av att maktlöst kastas omkring av yttre krafter. Då landsbygden tömdes på 1960- och 1970-talet och förorterna fylldes, föreföll det som om den bångstyriga berusningsorienteringen skulle ha följt med och blivit en del också av arbetarklassens och medelklassens livsstil (se Kortteinen 1982; Kortteinen & Elovainio 2003, 122–123).

Falk och Sulkunen (1980) framhåller att den finska fyllan i denna våldsamma samhällseliga omvandlingsprocess antog rentav mytiska proportioner. De analyserade fyllescener i finska filmer från åren 1923–1972 och drog slutsatsen att den finske mannen använde fyllan för att på ett fantasiplan lösa spänningarna mellan den försvinnande småbrukarkulturen och det allt starkare lönearbetarsamhället. Enligt Falk och Sulkunen framkallade struktur-omvandlingen en kris i mannens roll inom kärnfamiljen, och därmed också i relationen mellan könen. Detta framträdde i de finska filmerna i form av en mytologisk struktur där mannen (1) i fyllan lämnar kvinnan bakom sig, (2) avvisar de yttre störningsmomenten och sin dåliga självkänsla, och i stället tyr sig till dryckeslagets tomma solidaritet, för att (3) slutligen landa i en kosmisk ensamhet, dvs. i en ständigt återkommande känsla av att stå främmande inför världens gång (a.a., 265).

Senare har detta mansdominerade perspektiv kompletterats med jämförelser mellan kvinnors och mäns erfarenheter av

berusning (Holmila & Määttänen 1981; Falk & Sulkunen 1980, 259). Man upptäckte då att kvinnorna inte lika starkt som männen eftersträvar en annan verklighet med sitt drickande utan snarare stärker känslan av gemenskap, socialitet och närhet. Mäkelä och Virtanen (1987) konstaterade t.ex. i samband med en undersökning om drickande bland handelsstuderande att "bland pojkarna utvecklade beskrivningen av den bästa fyllan helt egna koordinater, där man frigjorde sig från den rena sällskapligheten och det glada umgänget till något som låg bortom vardagen. Motsvarande beskrivningar av den bästa fyllan bland tjejer saknar helt detta transcenderande element och håller sig i stället till den rena sällskaplighetens domän." (a.a., 168.) Ett liknande fenomen kommer fram också i Pyöräläs (1991) jämförelse av unga vuxnas dryckeskultur i Finland och i Spanien. Det provocerar henne att fråga sig "om man ifråga om finska män och kvinnor alls kan tala om samma finska drickande och fylla, eftersom dryckesmonstren i de två grupperna skiljer sig så mycket från varandra?" (a.a., 106).

Man kan också fråga sig om ens de finska männens fylla i dag har samma utagerande och existentiella karaktär som i det tidigare bondesamhället eller under den stora flyttningen från landsbygden. I de restaurangundersökningar som gjordes under 1980- och 1990-talet tyckte man sig iakttä att den manliga berusningsorienteringen hade förändrats och hittat sin plats i en alltmer proletariserad livsstil (Alasuutari & Siltari 1983; Sulkunen m.fl. 1985). De manliga arbetarna föreföll emellertid inte längre att trotsa herrarna i sin fylla. Deras drickande tillspetsades snarare till en konflikt mellan krogen och hemmet, och

innebar att den manliga friheten kom till uttryck i förortskrogens manliga sällskap (a.a., 148–154).

Den nya medelklassens representanter strävade däremot efter att distansera sig från detta mönster (Sulkunen 1992). För dem innebar drickandet inte att man utestlöt kvinnan ur sällskapet, och inte heller att man drog någon skarp gräns mellan drickande och vardag. Man försökte i stället göra alkoholen vardaglig genom att upphöja det ”kontinentaleuropeiska” sättet att dricka till ett ideal. Man betonade individualitet och de sociala färdigheter som hör ihop med ”takt och god ton” (Ahola 1989; Sulkunen 1992); att vara överförfriskad var för dem ett uttryck för vulgaritet och personligt förfall.

Kortteinen och Elovainio (2003) har nyligen framfört tolkningen att den finska fyllan vid ingången till 2000-talet börjar bli civiliserad. Fyllan är fortfarande allmän men den präglas av att man kan bete sig också i berusat tillstånd (a.a., 129). Det utagerande som av tradition hör ihop med fyllan förknippas de med grupper som marginaliserats, dvs. personer som ”har en speciell anledning att i fyllan ge utlopp för sina aggressioner, antingen på grund av sin position eller av andra personliga skäl” (a.a.). Denna slutsats drar de utifrån sin analys av ett enkätmaterial.

Det saknas kvalitativa forskningsdata om dryckesvanorna på 1990- och 2000-talet. Det är beklagligt eftersom differentieringen i det senmoderna samhället har accelererat och människors band till socialgrupp, yrke, äktenskap och olika sociala grupper blivit allt lösare (se Blom 1999). Detta har rimligtvis försvagat sambanden mellan å ena sidan dryckesvanorna och å andra sidan klass, kön och nationali-

tet, och banat vägen för större variation i dryckesmönstren än tidigare.

Formell och informell reglering av drickandet

Emedan alkoholen är ett ämne som påverkar medvetandet och organismen är alkoholkonsumtion förknippad med risker. Därför har man reglerat försäljning och bruk med formella och informella metoder. Vissa regleringsåtgärder har haft som syfte att påverka dryckesvanorna direkt medan andra påverkat dem mera indirekt, somliga regleringsformer har betonat den yttre kontrollens betydelse medan andra har betonat den inre kontrollen. Den finländska alkoholregleringen har karaktäriserats av att kontrollen överförts på de centrala myndigheterna. Hembränningen förbjöds t.ex. år 1866, landsbygden torrlades på 1890-talet, landet hade en förbudslag åren 1919–1932, år 1932 grundades ett statsägt alkoholbolag med ett flertal olika monopolfunktioner och i slutet av 1940-talet infördes ett mycket rigoröst system för kontroll av kunderna. Även om alkoholsystemet har liberaliserats under de senaste decennierna lever kontrolltraditionen fortfarande kvar som ett viktigt element i den offentliga diskussionen.

Den yttre kontrollens starka ställning har ofta förklarats med att alkoholen i Finland av tradition varit en lyxartikel och inte en del av finländarnas dagliga föda. Det har gjort att alkoholbruket traditionellt förknippats med olika övergångsriter och årstidsbundna fester (se Apo 2001). I samband med dem har det varit tillåtet för män att dricka stora mängder alkohol. Drickandet har symboliserat en lovsång till friheten som tillåtit att man inte hela tiden behöver kontrollera och iaktta sig

själv, och som föreskrivit att festen fortgår "så länge det finns sprit" (Sulkunen 1985, 307). Drickandet har symboliserat en avvikelse från vardagen, en annan verklighet.

Den yttre kontrollens omfattning har varierat under olika tider. Den stränga regleringen under första världskriget berörde inte de intellektuella, medan förbudslagen i sin tur i princip omfattade hela befolkningen. Fram till 1960-talet begränsade det statliga alkoholmonopolet tillgången till alkohol genom att hålla ett öga på hela befolkningen, men dessutom inriktade man speciella kontrollfunktioner gentemot arbetarklassen (som representerade det vildvuxna drickandet), kvinnor i allmänhet (för vilka drickandet inte ansågs lämpligt) och befolkningen på landsbygden (som symboliserade det finländska samhällets renhet).

Under senare hälften av 1900-talet ändrades den officiella alkoholpolitikens objekt flera gånger. På 1950-talet var beslutsfattarna bergfast övertygade om att man med hjälp av rationell planering kan civilisera de finska dryckesvanorna och göra dem mindre våldsamma genom att kanalisera konsumtionen från starka drycker till viner och öl. Den normativa förhoppningen var att det speciellt finska sättet att dricka, som alltså ansågs primitivt, därigenom skulle bli mera civiliserat. Denna idé omsattes i konkreta åtgärder i det liberala klimat som präglade 1960-talet, men det skulle visa sig att denna politik byggde på önsketänkande. Avregleringen ledde inte till att de dryckesvanor man ansåg vara så skadliga försvagades (se Tigerstedt 2001, 144).

I ett Finland som blev alltmer jämlikt var det emellertid inte längre möjligt att återvända till den diskriminerande alkoholregleringen. Därför utvecklade man

under 1970-talet ett annorlunda sätt att kontrollera alkoholkonsumtionen, genom att i stället utgå från befolkningsbaserade riskkalkyler. Tankegången bakom denna "folkhälsomodell" eller "totalkonsumtionsmodell" var att man skulle undvika att stämpla enskilda individer och särskilda grupper och i stället stärka den sociala jämlikheten (Bruun m.fl. 1975). Det är anmärkningsvärt att man i definitionen av denna typ av alkoholpolitik "inte alls beaktar den informella kontrollen" utan koncentrerar sig på "vissa mera manipulerbara kontrollformer" (a.a., 12), dvs. allmänna metoder på statlig nivå, såsom fysiska och ekonomiska begränsningar av tillgången till alkohol. Man utgick ifrån att dessa kontrollmetoder effektivt skulle påverka befolkningens konsumtionsnivå. Samtidigt övergav man i stort sett försöken att direkt påverka människors sätt att dricka: "Den allmänna, allmänpreventiva alkoholpolitiken bygger ju på 'statistisk solidaritet'" (Mäkelä 2000, 216).

Under 1980-talets yuppie- och casinoperiod ökade antalet restauranger, samtidigt som den tidigare så viktiga portierinstitutionen småningom minskade i betydelse, medan alkoholkonsumtionen i sin tur blev alltmer synlig och mindre dramatisk (Ahola 1989; Sulkunen 1992). Men det var först förberedelserna inför EU-anslutningen som gav möjligheter att på allvar rubba den finländska alkoholpolitikens administrativa och legislativa grundvalar (Sulkunen m.fl. 2000). Man riktade speciellt i medierna kraftig kritik mot systemet och hävdade att det var den överdrivna statliga kontrollen som utgjorde själva basen för den finska dryckeskulturen, eller åtminstone upprätthöll denna kultur. Man ansåg därför att en liberalisering av

alkoholpolitiken skulle tämja och civilisera dryckesvanorna. Enligt denna teori om den "förbjudna frukten" (se Peltonen 1997; Törrönen 2000) bidrar statens uppförande från dikterade rationella begränsningar till att förstöra marknadernas, familjernas och medborgarsamhällets sofistikerade kontrollmekanismer, med vars hjälp drickandet spontant skulle kunna regleras.

År 1995 trädde en ny och liberal alkohollag i kraft. Med den upphörde samtliga monopol förutom detaljhandelsmonopolet, samtidigt som alkoholreklam och ett måttfullt drickande på allmän plats tilläts. Lagen hade oväntade konsekvenser: frigörelsen ledde trots allt inte till den tämning av dryckesvanorna som den förbjudna fruktens teori hade utlovat. Däremot ökade fylledrickandet och störningarna på allmänna platser. Som en följd av det började medierna, politikerna och olika aktörer på det alkoholpolitiska fältet i slutet av 1990-talet stöda nya typer av interventioner från den offentliga sektorns sida, uttryckligen inriktade på dryckesvanorna (Törrönen 2004). Syftet med de nya metoderna är att decentralisera staten till en koordinerande och jämlik samarbetspartner, som uppmuntrar frivilliga organisationer, olika aktörer på marknaden samt de lokala invånarna att själva reglera alkohol- och drogproblemen i samarbete med den offentliga sektorn (se Garland 2001; Tigerstedt & Karlsson 2003; Karlsson & Tigerstedt 2004). Målet med denna "ansvarsspridande" strategi är att stärka medborgarsamhällets och lokalsamhällets informella kontrollmekanismer. Man utgår ifrån att det framför allt är familjerna, föräldrarna och de självkontrollerande individerna som utgör strategins moraliska ryggrad (se Warpenius 2002).

Vi har två kommentarer till denna nya

alkoholpolitiska förskjutning. Det är för det första oklart vad man egentligen ingriper i då man säger att man gör en intervention i lokalsamhället och familjerna. Detta är problematiskt i en kultur som den finländska, där man har en hög toleranströskel ifråga om människors drickande och berusning, och där man alltså i allmänhet anser det vara både onödigt, svårt och direkt motbjudande att ingripa i vuxna människors drickande. I en dylik situation reduceras interventionen ofta till att handla enbart om ungdomarnas dryckesvanor, vilka ensidigt utsätts för olika disciplinerande åtgärder (se Törrönen 2004).

För det andra finns det mycket få undersökningar som belyser den informella sociala kontrollens karaktär i lokalsamhället och familjer. I de få undersökningar som gjorts har man funnit att drickandets informella kontrollmekanismer är könsrelaterade. Man har noterat att det är mer typiskt för kvinnor att kontrollera sin makes drickande än omvänt (Raitasalo & Holmila 2005). Å andra sidan har man iakttagit att den informella sociala kontrollen drabbar kvinnor hårdare än män. Detta har förklarats bl.a. med att kvinnors fylla tolkas som ett större hot mot vardagens kontinuitet, eftersom kvinnorna traditionellt haft huvudansvaret för hemmet, barnen och sina egna män (se Holmila 1988; Holmila 1992). Eftersom kvinnors liv historiskt i hög grad har kretsat kring privatlivet har man också framfört antagandet att "kvinnors alkoholbruk och beteende i högre grad styrs av offentliga stereotypier och av moralen än av de erfarenheter man gjort antingen själv eller inom mindre grupper" (Paakkanen 1992). Kontrollen över kvinnors drickande har emellertid luckrats upp under de senaste åren (Ahlström m.fl. 2001).

Situationsspecifika variationer i dryckesvanorna

De situationer i vilka man konsumerar alkohol är en organisk del av människornas dryckesvanor. Enkätundersökningarna visar att alkoholkonsumtionen i Finland i hög grad är koncentrerad till veckosluten och då oftast sker i hemmen eller på andra hemliknande platser såsom sommarstugan eller bastun. Sällskapet utgörs vanligen av familjemedlemmar eller vänner (Simpura 1983 och 1985; Paakkanen 1994). Mäns sätt att dricka under veckosluten har ofta medfört att dryckestillfällena blivit fuktiga, medan drickandet under arbetsdagar både bland män och kvinnor vanligen varit torrare. Drickande i stora grupper eller på allmänna platser ger oftare negativa erfarenheter, i motsats till drickande som sker i mer intima och privata situationer (Mustonen & Mäkelä 1999, 82). Bastubadande i familjekretsen förknippas med konsumtion av mindre mängder öl. I kvantitativt avseende representerar det här sättet att dricka antagligen det mest typiska mönstret. Jussi Simpura (1983, 124) har därav dragit slutsatsen att ”om den allmänna bilden av det finska drickandet har beskrivit en situation där ett manligt sällskap i genomsnitt dricker två flaskor brännvin, så avslöjade denna undersökning förekomsten av helt andra kulturellt allmänna arketyper. Den mest typiska och återkommande situationen, som man kunde utmåla som det finska drickandets främsta kännetecken, utgörs av ett medelålders äkta par som efter bastun delar en flaska mellanöl”.

Restaurang- och krogbesöken har blivit vanligare under de senaste decennierna, men är fortfarande ojämnt fördelade mellan olika socialgrupper. Fram till 1970-talet var restaurangerna i huvudsak en värld

för välbeställda män. Mellan åren 1963 och 1969 besökte endast 30 procent av finländarna en restaurang mer än en gång per år (Partanen 1969; se Sillanpää 2002, 220). Men det var också under de åren som uppfattningen om att restaurangerna tillhör hela folket småningom växte fram (Heikkilä 1971), och situationen förändrades mycket riktigt väsentligt under de följande decennierna. Det är anmärkningsvärt att både kvinnor och unga vuxna från och med 1970-talet började besöka krogarna på egen hand, som självständiga kunder (Sillanpää 2002). Ett material insamlat år 1984 visar att restaurangdrickandet var ”vanligare bland män än bland kvinnor, vanligare i städer än på landsbygden och vanligare bland välutbildade, höginkomstagare och personer inom högre sociala positioner än inom den övriga befolkningen” (Simpura 1989, 51). Vanligast var det i gruppen 20–29-åringar. I början av 1990-talet hade situationen inte förändrats nämnvärt (Holmila m.fl. 1997, 411).

Sedan 1980-talet har alkoholkonsumtionen spridit sig till nya brukssammanhang, såsom idrotts- och kulturevenemang, sommarfestivaler, uteserveringar och olika informella friluftsevenemang. Dessa nya och viktiga fenomen har emellertid aldrig undersökts med utgångspunkt i att dryckesvanorna varierar alltefter dryckessituation.

I de kvalitativt inriktade undersökningarna har man däremot ofta beskrivit eller åtminstone tangerat olika typer av dryckestillfällen. Trots det är det svårt att i dessa studier hitta detaljerade beskrivningar av olika särdrag och variationer i de situationsspecifika mönstren. Att beskrivningarna av olika dryckestillfällen blir så allmänna är såtillvida överraskande att de situationsspecifika varianterna erbjuder det

bästa tänkbara bevismaterialet med tanke på empirisk verifiering. De olika dryckesvanorna överlever ju i första hand som en förlängning av de konkreta dryckessituationerna och inte som några mytiska strukturer som reproduceras bakom ryggen på aktörerna. Medlemmarna inom en kultur både imiterar och reproducerar ju i sitt dagliga liv de rådande dryckesvanorna. Eftersom upprepningsen inte handlar om mekanisk kopiering utan grundar sig på spontan, innovativ och kreativ anpassning, är beteendet i de konkreta situationerna föremål för konstant variation (Merleau-Ponty 1965). Simpura konstaterade redan år 1983 att ”de olika dryckessituationerna vore det givna objektet för mera kvalitativt inriktade forskningsansatser” (Simpura 1983, 127).

Den nuvarande alkoholpolitiska situationen skapar också en stor efterfrågan på kunskap som uttryckligen berör den situationsspecifika aspekten i drickandet. Dagens partnerskapsprogram, där staten signalerar sin oförmåga att ensam kontrollera dryckesvanorna, förutsätter kunskaper om de existerande formerna av informell kontroll och hur dessa fungerar i olika sammanhang och situationer. För att vara effektiva bör partnerskapsprogrammen kunna kopplas till de nuvarande formerna av informell kontroll och bidra till att aktivera eller omrikta dessa.

Fler nyanser behövs

Vi har i vår analys lokaliserat brister och motstridigheter i forskningen om dryckesvanor. Många av dem sammanhänger med den epidemiologiska forskningens strävan att förklara drickandet utgående från ett *nationellt* identitetsperspektiv, som något alla gemensamt delar. Det innebär att det

sätt på vilket dryckesvanorna är kopplade till mer globala strömningar, till de betydande förändringar som skett i relationerna mellan de europeiska länderna och till olika lokala särdrag har ägnats mindre uppmärksamhet. Om den finländska alkoholsociologin haft som princip att betrakta alkoholfenomen genom ett dubbelriktat fönster, kan vi alltså konstatera att man i forskningen om dryckesvanor försett detta fönster med starka nationella fönsterbågar. Inom dessa ramar har dryckesmönstren förefallit att vara ett relativt homogent, en-dimensionellt och stabilt sätt att uttrycka det egna jaget. Man har i analyserna tytt sig till stereotypa föreställningar om folks drickande (t.ex. finskt vs europeiskt), vilkas förklaringskraft verkar bli allt svagare ju närmare nutiden vi kommer. Och detta samtidigt som försöken att förklara dryckesmönstren med hjälp av den kulturella eftersläpningen har börjat upprepa sig själva.

Om man beaktar hur starkt de globala, nationella och lokala (konsumtions)kulturerna har förändrats under de senaste decennierna, vaknar misstanken att den nationellt enhetliga och gemensamma dryckeskulturen som förklaringsmodell är inexakt. Det har t.ex. vuxit fram en mängd olika livsstilar och subkulturer, som borde studeras. Det vore dessutom överraskande om den stigande alkoholkonsumtionen, den ökade dryckesfrekvensen och tillgängligheten samt de alltmer differentierade dryckessituationerna inte skulle ha lämnat tydligare spår i dryckesvanorna.

Med tanke på den fortsatta forskningen vore det för det första viktigt att man utgående från det epidemiologiska materialet gör nya tidsserieanalyser, som dels *testar dryckesvanornas homogenitet* och dels

kartlägger deras heterogenitet, genom att utnyttja också andra teorier än dem som betonar det nationella perspektivet. Man kan med stöd av existerande forskningsresultat sluta sig till att variationen ifråga om dryckesvanorna, både mellan och inom könen, ägnats sorgligt lite uppmärksamhet. De epidemiologiska undersökningarna ger också en antydning om att det finns skillnader i dryckesvanorna mellan olika generationer och yrkesgrupper som det vore skäl att granska närmare. Dessutom har vissa typer av dryckestillfällen blivit klart vanligare, såsom restaurangbesöken, medan det också uppstått helt nya arenor, såsom idrottsevenemang.

För det andra har man inte försökt *samanjämka* motstridiga resultat från epidemiologisk respektive kvalitativ forskning. Man har i de kvalitativa undersökningarna funnit att männens dryckesvanor inte är enhetliga utan uppvisar tydliga klasskillnader. Det är framför allt de kvalitativa studierna som påvisat att drickandet är könsuppdelat. Vi behöver därför projekt där både det statistiska och det kvalitativa perspektivet ömsesidigt kan berika varandra. Det är speciellt viktigt att empiriskt undersöka på vilket sätt män och kvinnor i olika generationer sannolikt uppvisar ett alltmer differentierat dryckesmönster. Vad har t.ex. hänt med den "våta generationen"? På vilket sätt har förändringarna i levnadsförhållandena påverkat dess dryckesvanor? På vilket sätt påverkar det faktum att befolkningen åldras äldre människors sätt att dricka? Borde man höja den övre åldersgränsen (69 år) vid insamlingen av material? Hur har de som föddes i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet vuxit in i den alkoholpolitiska verklighet

som förändrades så radikalt efter 1995 – en verklighet som präglats av att alkoholdryckerna är lättare att tillgå, synligare och billigare?

För det tredje kan man säga att både de epidemiologiska och de kvalitativa dryckesvaneundersökningarna har haft en blind fläck: den *situationsspecifika variationen* i dryckesvanorna. Man har i tolkningen av aktörernas beteende tagit för givet att deras drickande i situation som situation styrs av en och samma kulturella schablon, identitet eller roll: man är antingen finländare, tillhör en viss samhällsklass eller representerar sitt kön. Man bör emellertid beakta att aktörerna också har andra resurser. Till dem hör ett flertal alternativa och sinsemellan motstridiga kulturella beteendepertoarer, identiteter och roller. Med hjälp av dem kan man orientera sig i olika dryckessituationer och ställa om sig då situationen kräver det (jfr Peräkylä 1990, 138–144). Genom att belysa dessa aspekter kan man bättre komma åt drickandets informella kontrollmekanismer. Det här är kunskaper som behövs i en situation då den offentliga alkoholpolitiska kontrollen i allt högre grad är beroende av internationella avtal och lokala lösningar.

Översättning: Thomas Rosenberg

Christoffer Tigerstedt, PhD,

Alkohol- och drogforskning,
Forsknings- och utvecklingscentralen för
social- och hälsovården, Stakes,
PB 220, FIN-00531 Helsingfors
E-post: Christoffer.Tigerstedt@stakes.fi

Jukka Törrönen, docent,
Stiftelsen för alkoholforskning,
Stakes,
PB 220, FIN-00531 Helsingfors
E-post: jukka.torronen@stakes.fi

REFERENSER

- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva-Liisa (2001): Alkoholit edelleen suomalaisten nuorten valtapäihde (Alkoholen är fortfarande de finska ungdomarnas viktiga rusmedel). I: Hein, Ritva & Virtanen, Ari (red.): Alkoholit ja huumeet 2000 (Alkohol och narkotika 2000). Tilastoraportti 4/2001. Helsinki: Stakes, 14–18
- Ahola, Eija (1989): Happy hours. Uuden keskiluokan ravintolaelämää (Den nya medelklassens restaurangliv). Helsinki: Hanki ja Jää
- Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma (1983): Miehistä vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista (Den manliga frihetens rike. En undersökning om förortskrogens dartkultur). Tammerfors: Samhällsvetenskapliga forskningsinstitutet, Tammerfors universitet, serie B 37
- Alkoholprogrammet 2004–2007 (2004): Utgångspunkter för samarbetet 2004. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet, publikationer 18, Helsingfors
- Apo, Satu (2001): Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholi-ajatteluun ja -kulttuuriin (Spritens styrka. Perspektiv på den folkliga finska alkoholmentaliteten och -kulturen). Helsingfors: SKS
- Blom, Raimo (1999): Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta (Hur ändrades Finland? Ett sociologiskt porträtt av 1990-talet). Helsinki: Hanki ja jää & Gaudeamus
- Bourdieu, Pierre (1984): Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge & Kegan Paul
- Bruun, Kettil et al. (1975): Alcohol control policies in public health perspective. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies vol. 25
- Crossley, Nick (2001): The social body. Habit, identity and desire. London: Sage
- Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1980): Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia (Den finska fyllan på filmduken – den finske mannens mytiska fantasier). Sosiologia 17(4): 257–270
- Garland, David (2001): The culture of control. Crime and social order in contemporary society. Oxford: Oxford University Press
- Giddens, Anthony (1984): The constitution of society. Cambridge: Polity Press
- Heikkilä, Eero (1971): Skäl att diskutera utskänkningspolitik. Alkoholpolitik 34 (4): 133–138
- Heiskala, Risto (2000): Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriasta (Handling, vana och struktur. Mot en konstruktionistisk syntes av samhällsteorin). Helsinki: Gaudeamus
- Holmila, Marja (1992): Kulkurin valssi on miesten tanssi. Naiset alkoholin suurkuluttajina (Luffarens vals är mannens dans. Kvinnor som storkonsumenter av alkohol). Helsinki: VAPK-Kustannus
- Holmila, Marja (1988): Wives, husbands and alcohol. A study of informal drinking control within the family. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies vol. 36
- Holmila, Marja & Metso, Leena & Österberg, Esa (1997): Suomalainen ravintolassa (Finnar på restaurang). Alkoholipolitiikka 62(6): 405–414
- Holmila, Marja & Määttänen, Kirsti (1981): Suomalaisen miehen viinaisia suhteita (Den finske mannens alkoholdränkta relationer). Sosiologia 18 (2): 124–133
- Järvinen, Margaretha & Ólafsdóttir, Hildigunnur (1989): Drinking patterns among women in the Nordic countries. I: Haavio-Mannila, Elina (red.) Women, alcohol and drugs in the Nordic countries. NAD publication no. 16, Helsinki, 47–75
- Karlsson, Thomas & Tigerstedt, Christoffer (2004): Testing new models in Finnish, Norwegian and Swedish alcohol policies. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 21 (English Supplement): 79–91
- Kortteinen, Matti (1982): Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta (Förorten. En undersökning av levnadssätt i förändring). Helsinki: Otava
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2003): Sivistyneesti humalassa – suomalainen viinapää vuonna 2000 (Civiliserat berusad – det finska ölsinnet år 2000). Yhteiskuntapolitiikka 68 (2): 121–130

- Merleau-Ponty, Maurice (1965): *The Structure of Behaviour*. London: Methuen
- Metso, Leena & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Tuovinen, Eeva-Liisa (2002): *Suomalaisen juomatavat vuonna 2000 (Finländarnas dryckesvanor år 2000)*. Helsingfors: Stakes, Aiheita 3
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Klaus (1999): *Relationships between characteristics of drinking occasions and negative and positive experiences related to drinking*. *Drug and Alcohol Dependence* 56: 79–84
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Metso, Leena & Simpura, Jussi (2001): *Muutokset suomalaisten juomatavoissa: toiveet ja todellisuus (Förändringarna i de finländska dryckesvanorna: förhoppningar och verklighet)*. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (3): 265–276
- Mäkelä, Klaus (2000): *Mäkelä om alkoholpolitik, hövlighet och sinnet för det konkreta*. Intervju med Klaus Mäkelä. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift* 17 (3): 213–219
- Mäkelä, Klaus (1975): *Consumption level and cultural drinking patterns as determinants of alcohol problems*. *Journal of Drug Issues* 5 (4): 344–357
- Mäkelä, Klaus & Virtanen, Matti (1987): *Kauppaoppilaiden suomalainen humala (Den finska fyllan bland handelsstuderande)*. *Alkoholipolitiikka* 52 (4): 162–172
- Paakkanen, Pirjo (1995): *Naisten ja miesten alkoholimaailmojen lähtyminen vuosina 1984–1992 (Kvinnors och mäns alkoholvärldar konvergerar åren 1984–1992)*. *Alkoholipolitiikka* 60 (4): 225–230
- Paakkanen, Pirjo (1994): *Naisten ja miesten juomistilannetyypit (Dryckessituationer bland kvinnor och män)*. *Alkoholipolitiikka* 59 (5): 340–348
- Paakkanen, Pirjo (1992): *Könens dubbla medborgarskap och alkoholen*. *Nordisk alkoholtidskrift* 9 (3): 131–144
- Paakkanen, Pirjo (1983): *Suomalaisen viinapään jäljillä. Alkoholi suomalaisessa kaunokirjallisuudessa vuosina 1911–1912 ja 1972 (På spaning efter det finska ölsinnet. Alkoholen i den finska skönlitteraturen åren 1911–1912 och 1972)*. *Sociologia* 20 (1): 89–101
- Partanen, Juha (1992): *Herooinen juominen, myyttinen humala ja suomalainen viinapää (Det heroiska drickandet, den mytiska fyllan och det finska ölsinnet)*. *Alkoholipolitiikka* 57 (6): 377–383
- Partanen, Juha (1969): *Hillitseekö ravintolaympäristö? (Mer återhållsam i restaurangmiljö?)* *Alkoholipolitiikka* 34 (1): 7–15
- Peltonen, Matti (1999): *Mikrohistoriasta (Om mikrohistorien)*. Helsinki: Hanki ja jää & Gaudeamus
- Peltonen, Matti (1997): *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti (Föbud på förbud. Den finländska förbudslagsmentaliteten)*. Helsinki: Hanki ja Jää & Tammi
- Peräkylä, Anssi (1990): *Kuoleman monet kasvot (Dödens många ansikten)*. Tammerfors: Vastapaino
- Pyörälä Eeva (1991) *Nuorten aikuisten juomakulttuuri Suomessa ja Espanjassa (De unga vuxnas dryckeskultur i Finland och Spanien)*. Helsinki: Alkoholipolitiittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseleste n:o 183
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja (under tryck): *The role of the spouse in regulating one's drinking*. *Addiction Research & Theory*
- Rimpelä, Arja & Lintonen, Tomi & Pere, Lasse & Rainio, Susanna & Rimpelä, Matti (2003): *Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977–2003 (Ungdomarnas hälsosvanor 2003. Förändringar i tobaksrökning och rusmedelsbruk 1977–2003)*. Helsinki: Stakes, Aiheita 13
- Room, Robin (1993): *Epidemiological Research on Drinking Patterns and Problems*. *Tijdschrift voor Alcohol, Drugs en andere Psychotrope Stoffe* 19: 195–217
- Sillanpää, Merja (2002): *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla (Det reglerade nöjet. Den finländska krogen under 1900-talet)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Simpura, Jussi (1989): *Ravintolajuominen Suomessa vuonna 1984 (Restaurangdrickandet i Finland år 1984)*. *Alkoholipolitiikka* 54 (2): 50–56.
- Simpura, Jussi (1985): *Tyypillisen syysviikon juomiskerrat (Dryckessituationerna under en typisk höstvecka)*. I: Simpura, Jussi (red.): *Suomalaisten juomatavat*. Haastatte-

- lututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984 (De finländska dryckesvanorna. Intervjutmateriel från åren 1968, 1976 och 1984). Helsingfors: Alkoholitutkimussäitiön julkaisuja n:o 34, 78–103
- Simpura, Jussi (1983): *Drinking Contexts and Social Meanings of Drinking. A Study with Finnish Drinking Occasions*. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, vol. 33
- Simpura, Jussi (1978): *Juomiskerrat ja juomatapojen muuttuminen vuodesta 1969 vuoteen 1976 (Dryckessituationer och dryckesvanornas förändringar från 1969 till 1976)*. Alkoholipolitiikka 43 (5): 237–245
- Simpura, Jussi & Karlsson, Thomas (2001): *Trends in Drinking Patterns in Fifteen European Countries, 1950 to 2000*. Helsinki: European Commission & Stakes
- Simpura, Jussi & Partanen, Juha (1997): *Vitkaan vaihtuu viinatapa. "Perinteinen" ja "moderni" juominen Suomessa 1960-luvulta 1990-luvulle (Snabbt föränderliga dryckesvanor. Det "traditionella" och det "moderna" drickandet i Finland från 1960-till 1990-talet)*. Alkoholipolitiikka 62 (4): 257–268
- Simpura, Jussi & Partanen, Juha (1985): *Juomatavat muuttuvassa yhteiskunnassa (Dryckesvanorna i ett föränderligt samhälle)*. I: Simpura, Jussi (red.): *Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984 (De finländska dryckesvanorna. Intervjutmateriel från åren 1968, 1976 och 1984)*. Helsinki: Alkoholitutkimussäitiön julkaisuja n:o 34, 206–218
- Sulkunen, Pekka (1997) *Alkoholen som föreställning och verklighet*. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 14 (5–6): 318–325
- Sulkunen, Pekka (1992): *The European New Middle Class*. Aldershot: Avebury
- Sulkunen, Pekka (1985): *Kohti laadullista ja kohdistettua alkoholipolitiikkaa (Mot en kvalitativ och fokuserad alkoholpolitik)*. Alkoholipolitiikka 50 (6): 303–311
- Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985): *Lähiöravintola (Förortrestaurangen)*. Helsinki: Otava
- Sulkunen, Pekka & Sutton, Caroline & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (red.) (2000): *Broken Spirits. Power and Ideas in Nordic Alcohol Control*. Helsingfors: NAD publikation nr. 39
- Tigerstedt, Christoffer (2001): *The Dissolution of the Alcohol Policy Field. Studies on the Nordic Countries*. Helsinki: University of Helsinki
- Tigerstedt, Christoffer & Karlsson, Thomas (2003): *Svårt att kasta loss. Finlands och Sveriges alkoholpolitiska kursändringar efter år 1990*. Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift 20 (6): 409–426
- Törrönen, Jukka (red.) (2004): *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisisäätely (Övervakning och ansvar. Rusmedlen och den moraliska kontrollen av det offentliga rummet)*. Helsingfors: Gaudeamus
- Törrönen, Jukka (2003a): *The Finnish Press's Political Position on Alcohol between 1993 and 2000*. Addiction 98: 281–290
- Törrönen, Jukka (2003b): *Drinking habits as cultural pattern*. Paper presented at the 29th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol, Cracow, Poland, June 2 – June 6, 2003
- Törrönen, Jukka (2000): *Mundane social policies in the context of the fragmentation of welfare-state-oriented alcohol policy in Finland*. Contemporary Drug Problems 27/Spring: 137–162
- Warpenius, Katariina (2002): *Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi (Vem tar ansvaret? Etableringen av ett kontaktnätverk för alkohol- och drogprevention)*. Helsinki: Stakes, Raportteja 270
- Viikari, Matti (1980) *Suomalainen viinapää. Kysymyksiä (Det finska ölsinnet. Frågor)*. I: *Flaskans ande. Den våta generationens hälsning till doktor Pekka Sulkunen* 17.10.1980. Opublicerad essä till den unga doktor Sulkunens ära
- Virtanen, Matti (1982): *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala (Den förändrade finska fyllan)*. Borgå: WSOY.